

ULUSLARARASI  
MARDİN ARTUKLU MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR  
KONGRESİ  
«Sosyal Bilimler Tam Metin Kitabı»  
19-21 Nisan 2019  
MARDİN



Editörler:  
Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÇİFTÇİ  
Öğr. Gör. Yasemin AĞAOĞLU

ISBN: 978-605-7875-41-9  
İKSAD YAYINEVİ

# KONGRE TAM METİN KİTABI

## Editörler

**Dr.Öğr. Üyesi Hasan ÇİFTÇİ**

**Öğr.Gör.Yasemin AĞAOĞLU**

**İKSAD YAYINEVİ®**

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI: 2014/31220)

**TÜRKİYE**

**TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 347 257 9863**

**E-mail: info @iksad.com**

Bu kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.

Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

Iksad Publications - 2019©

Yayın Tarihi: 12.05.2019

ISBN 978-605-7875-41-9

# KONGRE KÜNYESİ

## KONGRE ADI

MARDİN ARTUKLU ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

## TARİHİ VE YERİ

19-21 Nisan 2019 MARDİN

## DÜZENLEYEN KURUMLAR

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği

## BİLİM KURULU BAŞKANI

Prof. Dr. Sarash KONYRBAYEVA

## DÜZENLEME KURULU

*Doç. Dr. Veysi ÜNVERDİ*

*Dr. Adnan OKTAY*

*Sefa Salih BİLDİRİCİ*

*Yasemin AĞAOĞLU*

*Damezhan SADYKOVA*

*Ahmad Awad RASLAN*

*Zeynep KARAÇOBAN*

*Kaldygul ADILBEKOVA*

*Bircan TAŞKESER*

## KOORDİNATÖR

Öğr.Gör.Yasemin AĞAOĞLU

## KONGRE DİLLERİ

Türkçe, İngilizce

# BİLİM VE DANIŞMA KURULU

*Dr. Adil AKINCI*

*Kırklareli Üniversitesi*

*Dr. Alma T. AKAJANOVA*

*Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi*

*Dr. Alla A. TIMOFEVA*

*Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi*

*Dr. Ali Rıza GÜL*

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*

*Dr. Alia R. MASALİMOVA*

*Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi*

*Dr. Amanbay MOLDİBAEV*

*Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi*

*Dr. Anatoliy LOGİNOV*

*Ukrayna Şevçenko Lugan Milli Üniversitesi*

*Dr. A.S. KİDİRŞAYEV*

*Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet Üniversitesi*

*Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA*

*Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü*

*Dr. Bahit KULBAEVA*

*S.Baybeşev Aktobe Üniversitesi*

*Dr. Bakıt OSPANOVA*

*H.Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi*

*Dr. Bayram BOLAT*

*Ömer Halisdemir Üniversitesi*

*Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA*

*K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi*

*Dr. Barış YILDIZ*

*Gümüşhane Üniversitesi*

*Dr. Bahtiyar MEHMETOĞLU*

*Tokat Üniversitesi*

*Dr. Barış AYTEKİN*

*Kırklareli Üniversitesi*

*Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV*

*Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi*

*Dr. Berrin GÜZEL*

*Adnan Menderes Üniversitesi*

*Dr. B.K.ZAYADAN*

*Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi*

*Dr. Botagul TURGUNBAEVA*

*Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi*

*Dr. Caner KARAVİT*

*Mimar Sinan Üniversitesi*

*Dr. Cemal İNCE*

*Gaziosmanpaşa Üniversitesi*

*Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA*

*Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi*

*Dr. D.K.TÖLEGENOVA*

*Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet Üniversitesi*

*Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA*

*Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi*

*Dr. Dursun KÖSE*

*Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi*

*Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV*

*Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi*

*Dr. Elvan YALÇINKAYA*

*Ömer Halisdemir Üniversitesi*

*Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA*

*Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi*

*Dr. Erkan ALSU*

*Gaziantep Üniversitesi*

*Dr. F. Zişan KARA*

*Aksaray Üniversitesi*

*Dr. Fethi DEMİR*

*Yüzüncü Yıl Üniversitesi*

*Dr. Fujimaki HARUYUKI*

*Tottori University*

*Dr. George RUDIC*

*Montreal Pedagoji Enstitüsü*

*Dr. Gönül ERDEM NAS*  
*Bartın Üniversitesi*  
*Dr. Guzel SADYKOVA*  
*Kastamonu Üniversitesi*  
*Dr. Gulmira ABDİRASULOVA*  
*Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi*  
*Dr. Gulşat ŞUGAYEVA*  
*Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi*  
*Dr. Hacer ARSLAN KALAY*  
*Yüzüncü Yıl Üniversitesi*  
*Dr. Hacer MUTLU DANACI*  
*Akdeniz Üniversitesi*  
*Dr. Hakan CANDAN*  
*Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi*  
*Dr Halil AKMEŞE*  
*Necmettin Erbakan Üniversitesi*  
*Dr. Hasan COŞKUN*  
*Gaziosmanpaşa Üniversitesi*  
*Dr. Hasan TUTAR*  
*Sakarya Üniversitesi*  
*Dr. Hüseyin ÇETİN*  
*Selçuk Üniversitesi*  
*Dr. İbrahim BOZACI*  
*Kırıkkale Üniversitesi*  
*Dr. İbrahim KILIÇ*  
*Afyon Kocatepe Üniversitesi*  
*Dr. İlker YAKIN*  
*Mersin Üniversitesi*  
*Dr. İsaevna URKİMBAEVA*  
*Abılay Han Uluslararası İlişkiler Üniversitesi*  
*Dr. İskender ASKEROV*  
*Giresun Üniversitesi*  
*Dr. Kemal EROL*  
*Yüzüncü Yıl Üniversitesi*  
*Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA*

*Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi*

*Dr. Kenan İLARSLAN*

*Afyon Kocatepe Üniversitesi*

*Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY*

*Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi*

*Dr. Mahabbat OSPANBAEVA*

*Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi*

*Dr. Malik YILMAZ*

*Atatürk Üniversitesi*

*Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR*

*Kırgızistan Elaralık Üniversitesi*

*Dr. Maira ESİMBOLOVA*

*Kazakistan Narkhoz Üniversitesi*

*Dr. Maira MURZAHMEDOVA*

*Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi*

*Dr. Mehmet AVCI*

*Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*

*Dr. Mehmet AKSARAYLI*

*Dokuz Eylül Üniversitesi*

*Dr. Mehmet GÜNGÖR*

*Mersin Üniversitesi*

*Dr. Mehmet Recep TAŞ*

*Yüzüncü Yıl Üniversitesi*

*Dr. Merina B. VLADIMIROVNA*

*Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi*

*Dr. Mehmet GÜLLÜ*

*Gaziosmanpaşa Üniversitesi*

*Dr. Metin KOPAR*

*Adıyaman Üniversitesi*

*Dr. Miraç EREN*

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

*Dr. Mustafa GÜLEÇ*

*Ankara Üniversitesi*

*Dr. Mustafa TALAS*

*Ömer Halisdemir Üniversitesi*

*Dr. Nadejda HAN*

*E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi*

*Dr. Necati DEMİR*

*Gazi Üniversitesi*

*Dr. Nihan BİRİNCİOĞLU*

*Karadeniz Teknik Üniversitesi*

*Dr. Nobuaki TAKEDA*

*Sapparo City Üniversitesi*

*Dr. Nuran AKŞİT AŞIK*

*Balıkesir Üniversitesi*

*Dr. N.N. KERMANOVA*

*Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi*

*Dr. Orhan ELMACI*

*Dumlupınar Üniversitesi*

*Dr. Osman Kubilay GÜL*

*Cumhuriyet Üniversitesi*

*Dr.Ömer Okan FETTAHLIOĞLU*

*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*

*Dr. Ömer UĞUR*

*Gümüşhane Üniversitesi*

*Dr. Özlem GÜZEL*

*Akdeniz Üniversitesi*

*Dr. Özkan AYDOĞDU*

*Cumhuriyet Üniversitesi*

*Dr. Rustem KOZBAGAROV*

*M. Tınışbayev Kazak Araç ve İletişim Akademisi*

*Dr. Sarash KONYRBAEVA*

*Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi*

*Dr. Selahattin KAYNAK*

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

*Dr. Seden DOĞAN*

*Samsun 19 Mayıs Üniversitesi*

*Dr. Shigeko KAMISHIMA*

*Sapparo City Üniversitesi*

*Dr. Sibel BAYRAM*

*Düzce Üniversitesi*

*Dr. Sibel Mehter AYKIN*

*Akdeniz Üniversitesi*

*Dr. Suat KOLUKIRIK*

*Akdeniz Üniversitesi*

*Dr. Sevcen YILDIZ*

*Akdeniz Üniversitesi*

*Dr. Şara MAJITAYEVA*

*E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi*

*Dr. Takashi HASUNI*

## İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	i
BİLİM KURULU	ii-vii
METİNLER	ix-xii

## METİNLER

YAZAR VE BİLDİRİ İSİMLERİ	Sayfa No
<b>İbrahim ARSLAN, İlyas BAYAR</b>	
<b>Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Yatırımın Ekonomik Büyüme Ve İşsizliğe Etkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Yaklaşımı)</b>	<b>1-10</b>
<b>İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliği: Türkiye Üzerine Bir Çalışma (1980-2018)</b>	<b>11-26</b>
<b>Sait ENGİNDENİZ, Görkem ÖRÜK, Gizem ÖZÇINGIRAK, Cansu BAŞARAN</b>	
<b>İzmir'deki Tüketicilerin Sera Sebzesi Satın Alma Yeri Tercihini Etkileyen Faktörlerin Analizi</b>	<b>27-37</b>
<b>Aydın'ın Efeler İlçesindeki Üreticilerin Arazi Alma Ve Satmaya Yönelik Tutum Ve Davranışlarının Analizi</b>	<b>38-51</b>
<b>Ahmet İlker AKBABA, Abdulkadir KAYA, Mehmet Suphi ÖZÇOMAK</b>	
<b>Finansal Stres Düzeyinin Tespiti: Atatürk Üniversitesi Örneği</b>	<b>52-69</b>
<b>Ali UZUN, İdris KAPLAN</b>	
<b>Yerel Coğrafi Şartların Geleneksel Midyat Evlerine Etkisi</b>	<b>70-85</b>
<b>Serkan D. KOŞOÇAYDAN</b>	
<b>Türkiye'de Nükleer Enerji Santrali Kurulmasının Getireceği Riskler ve Avantajlar</b>	<b>86-96</b>
<b>Melike KAYIRAL, Mesut KAYAER</b>	
<b>Sürdürülebilir Bir Dünyada Küresel Çevre Politikalarının Oluşumunda Uluslararası Aktörlerin Rolü: Avrupa Birliği Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme</b>	<b>97-121</b>
<b>Hasan YILMAZ, Buse AVKIRAN, Dursun BOĞA</b>	
<b>Türkiye'de Çeltik Üretim Politikaları Ve Dış Ticaretindeki Gelişmeler</b>	<b>122-133</b>
<b>Türk Tarımında Kadın İstihdamının Ve İşgücüne Katılmasının Değerlendirilmesi</b>	<b>134-145</b>

<b>Gaye ATILLA, Cumali KILIÇ</b>	
<b>Dördüncü Sanayi Devrimi Ve İş Gücü Yapısı Üzerindeki Olası Etkileri Üzerine Niteliksel Bir Araştırma: İş Gücü: 4.0</b>	<b>146-160</b>
<b>Algılanan Örgütsel Desteğin Duygusal Emek Ve Örgütsel Sessizlik İle İlişkisi; Banka Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama</b>	<b>161-172</b>
<b>Çiğdem KAVAK ÇEKEN</b>	
<b>Toprak Mahsulleri Vergisi İle İlgili Bir Değerlendirme (1943-1946)</b>	<b>173-183</b>
<b>Kezban BÖYÜKYILMAZ, Mesut KAYAER</b>	
<b>Küresel Isınmanın Türkiye Su Yönetimi Üzerine Etkisi</b>	<b>184-199</b>
<b>Ahmet İlker AKBABA</b>	
<b>Kripto Para Bitcoin Algısı: Lisans Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma</b>	<b>200-208</b>
<b>Serdar YEŞİL, Göksel COŞKUN, Gürol ZIRHLIOĞLU</b>	
<b>Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışlarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi</b>	<b>209-224</b>
<b>Kişisel Özellikler ve Mesleki Yeterlikler Açısından Etkili Öğretmen</b>	<b>225-258</b>
<b>Mahire ÖZÇALIK</b>	
<b>Uygur Kültüründe Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Yeri ve Günümüzdeki Önemi</b>	<b>259-267</b>
<b>Gürültü Kirliliğinin Önlenmesinde Şehir İçi Yeşil Alanların Önemi</b>	<b>268-273</b>
<b>Mine AYANOĞLU, Fatih AYDOĞDU</b>	
<b>Ortaokulda Görev Yapan Öğretmenlerin "Suriyeli Çocuk" Kavramına İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi</b>	<b>274-282</b>
<b>Suriye'li Çocuklara Eğitim Veren İlkokul Öğretmenlerinin Suriyeli Çocuklarla İlgili Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi</b>	<b>283-291</b>

<b>Zeynep ATA</b>	
<b>Çocuğa Yönelik Cinsel İstismarın Çocukta Yarattığı Etkiler Ve Çocuğun Cinsel Sömürü Aracı Olarak Kullanılması</b>	<b>292-299</b>
<b>Fusun KÜÇÜKBAY, Sevda GÜLER</b>	
<b>Katılım Bankalarının Kârlılığını Etkileyen İçsel Faktörler: Türkiye Örneği</b>	<b>300-306</b>
<b>Selver MERTOĞLU, Meryem ALTINTAŞ</b>	
<b>Sosyal Medyada E-Güruhlar Ve Linç Kültürünün Yükselişi: Instagram Örneği</b>	<b>307-326</b>
<b>Üniversite Web Sitelerinin Halkla İlişkiler Bağlamında Kullanımına Yönelik Bir Çalışma</b>	<b>327-344</b>
<b>Nevzat NARÇİÇEK, Hasan AKAY</b>	
<b>Çağdaşlaşma Yolunda Yapılan Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme</b>	<b>345-363</b>
<b>Ayşegül BAYKAN, Aylın UZUN</b>	
<b>Açık Kent Bağlamında Kültürel Çeşitliliğin Önemi: İki Kozmopolit Merkez, Kadıköy ve Mardin</b>	<b>364-380</b>
<b>Maşallah TURAN</b>	
<b>Batıda, Kur'an Vahyi ve Peygamberlik Konusunda Sergilenen Olumsuz Algı (Rudi Paret Örneği)</b>	<b>381-404</b>
<b>Hz. Âdem'in Peygamberliği Konusundaki Tartışmaların Kritiği</b>	<b>406-429</b>
<b>Süleyman ŞANLI, Devrim ERTÜRK</b>	
<b>Yörüklük Kültüründe Bir Dayanışma Ve Eğlence Geleneği: Deve Güreşleri</b>	<b>430-438</b>
<b>Yerleşik Yaşam Sonrası Yörük Kültüründe El Sanatları Ve Zanaatları</b>	<b>439-448</b>
<b>İlbey DÖLEK</b>	
<b>Aliya İzzetbegoviç'in Eserlerinde Batı, Hristiyanlık ve Hz. İsa</b>	<b>449-456</b>
<b>Cemil Meriç'in Eserlerinde Batı, Hristiyanlık ve Hz. İsa</b>	<b>457-465</b>
<b>Ahmet Yusuf CEVHER, Aliye Hilal CEVHER</b>	
<b>'Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sorunu''Konusunda Rastgele Taranan Yayınlar Üzerine Doküman Analizi</b>	<b>466-484</b>

<b>Fulya ÖNER ARMAĞAN, Nagehan DEMİR</b>	
<b>Ortaokul Öğrencilerinin Gözlemine Yönelik Düşünceleri</b>	<b>485-501</b>
<b>Ahmet ÇOBAN, Sait ÇAKAN</b>	
<b>Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımların Değerlendirilmesi</b>	<b>502-517</b>
<b>Taşınmalı Eğitim Açısından Türkiye’de Bölgelerarası Farklılıklar</b>	<b>518-528</b>





## İKİZ AÇIKLAR HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA (1980-2018)

**Prof. Dr. İbrahim ARSLAN**

Gaziantep Üniversitesi Öğr.

**Gör. İLYAS BAYAR**

Mardin Artuklu Üniversitesi

### ÖZET

Bütçe açığı ve cari açığın eşanlı olarak ortaya çıkması ikiz açık olarak ifade edilir. Gelişmekte olan ve de yükselen piyasalar ekonomisi sınıflandırmasına dahil edilen Türkiye gibi ülkelerde hem bütçe açığı hem de cari açık kronik bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu durumun varlığı ekonomik istikrarın oluşmasını sekteye uğratan faktörlerden bazılarını ifade etmektedir. Bu bağlamda iki açık arasındaki ilişkinin yönü ve etkileşim derecesi önem kazanmaktadır. İki ana akım yaklaşımdan biri olan Geleneksel görüş (Keynesyen) ikiz açık hipotezinin geçerli olduğunu savunurken, diğer yaklaşım olan Ricardo Denklik hipotezi ikiz açık hipotezinin geçersiz olduğu savını dile getirmektedir. Çalışmanın amacı ikiz açıklar hipotezinin geçerliliğini sınamak amacıyla 1980-2018 dönemi bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişkinin yönünü ve etkileşim derecesini test etmektir. Zaman serileri analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada yıllık veriler esas alınarak değişkenler arasındaki ilişki için regresyon analizi, söz konusu dönemde veri değişken seti arasında nedensellik ilişkisinin belirlenmesi amacıyla da Granger nedensellik sınaması yapılmıştır. İki açık arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine ulaşılmamış dolayısıyla da Ricardo Denklik Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** İkiz Açıklar Hipotezi, Ricardo Denklik Hipotezi, Bütçe Açığı, Cari İşlemler Dengesi

### GİRİŞ

Makro ekonomik istikrarın sağlanması ve ulusal refahın korunması/artırılması noktasında bütçe dengesi ve cari işlemler hesabı dengesi arasındaki ilişkinin/etkileşimin belirlenmesi politika yapıcılar açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda ekonomik kırılganlığın bir ifadesi olan ve özellikle de gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine sekte vuran durumlardan bazıları bütçe açığının (kamu gelirlerinin kamu harcamalarından az olması) ve cari açığın (ülkenin dışsattımıyla dışalımını arasında oluşan açık, dış ticaret açığı) eşanlı ortaya çıkardığı ikiz açık ve



buna ek olarak yatırım-tasarruf açığının eklenmesiyle meydana gelen üçüz açıktır. Gelişmekte olan ve ayrıca yükselen ekonomiler sınıfına dâhil edilen ülkelerde ikiz açık hipotezi ile ilgili olarak genel kabul gören yaklaşım şu şekildedir. Kamu açıklarının varlığı durumunda ortaya çıkan finansman ihtiyacını karşılamak için faiz oranlarının yükseltilmesi gerekir. Faiz oranlarının yükseltilmesi ile birlikte ülkeye yabancı yatırımcı girişi artacak ve bu durum yerli paraya olan talebi artırarak yerli paranın değerinin artmasına, ithalatın ucuz hale dolayısıyla dış ticaretin yani cari işlemler açığının varlığına neden olacaktır.

Gelişmekte olan ve aynı zamanda yükselen ekonomiler sınıfında yer alan Türkiye gibi ülkelerde de ekonomik açmazların aşılması için söz konusu hipotezin geçerliliğinin sınanması ekonomik politikaların oluşmasında projeksiyon ve öngörü oluşturması bakımından önem arz etmektedir. Çalışmada bu görüşler ışığında Türkiye’de ikiz açık hipotezinin geçerliliğini sınamak için ihracata dayalı ekonomik büyümenin ve dış ticaretin gelişim ve ilerleme seyri gösterdiği yıllar olan 1980’den başlayarak günümüze kadar bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki ekonometrik yöntemlerle analiz edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde bütçe dengesi ve cari işlemler dengesinin bilhassa gelişmekte olan ülkeler açısından önemi ve iktisat yazınında geçirdiği evreler iktisadi düşünce tarihi perspektifinden açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ikiz açıklar hipotezinin kavramsal bir analizi yapılarak Türkiye üzerine yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Dördüncü bölümde belirtilen döneme ait verilerin istatistiksel bir zemine oturması amacıyla zaman serisi yöntemiyle ekonometrik analiz yapılmıştır. Çalışma son olarak sonuç ve öneriler bölümü ile tamamlanmıştır.

## **1. BÜTÇE DENGESİ VE CARİ İŞLEMLER DENGESİNE KAVRAMSAL VE TARİHİ BİR PERSPEKTİF**

Ekonomik istikrarın sağlanması için hedeflenen para, maliye ve gelirler politikasının bir bileşimini ifade eden iktisat politikasının cari işlemler dengesini sağlamak gibi temel bir amacı vardır (Serin, 1999:2; Pınar, 2010:20; Samuelson ve Nordhaus, 2010:370, Eğilmez ve Kumcu, 2011:329). İktisadi politikalar oluşturulurken bütçe açığının/dengesinin ne ölçüde ve nasıl olması gerektiği iktisadi düşünce tarihinin evrimiyle paralel bir seyir izler. Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi amacıyla devletin hükümlerlik yetkisine dayanarak kişi, kurum/kuruluşlardan kanun yoluyla topladığı paralar vergi (kamu gelirinde en büyük paya sahip) kavramının karşılığıdır. Aynı anlayışla devletin kamu hizmetlerini yerine getirmek amacıyla yaptığı harcamalar da kamu harcaması kavramını ifade eder. Kamu gelir ya da kamu harcamalarının ekonomideki rolü/etki derecesi ne olmalıdır sorusu, devletin ekonomideki rolü/ağırlığı ile şekillenmektedir. İktisadi düşünce tarihi irdelendiğinde, devlete yüklenen



anlam, harcama/vergilerin ne mahiyette olması ile paraleldir. Klasik iktisat, minimal etkin devlet anlayışını savunduğu için devletin yalnızca güvenlik, adalet ve savunma rolü üstlenmesi gerektiğini, ekonomik rolünün en az olması gerektiğini dile getirmiştir. Özellikle sanayi devrimi sonrası kitlesel üretimin sermaye birikimini gaye edindirmesi ve kapitalizmin büyüme motorunu ifade eden yüksek kar için düşük ücret anlayışı, şehirleşme sorunları, çocuk ve kadın işçilerin uzun süre ve sağlıksız bir ortamda çalıştırılması, piyasa ekonomisini savunan kesimlerce de devletin ekonomideki rolünün daha fazla olması gerektiğine ikna etmiştir. 1870’li yıllardan sonra marjinalistlerin piyasa başarısızlığı noktasında “görünür el” ile devletin ekonomiye müdahalesini ifade etmesi, refah iktisadının yaygınlaşması, 1929 ekonomik buhranı ekonomik faaliyetler noktasında devletin rolüne geniş bir alan atfetmiştir. Bu döneme kadar tercih edilen “denk bütçe” esasına dayalı iktisadi politikalar buhran ile birlikte talep yaratmak amacıyla bütçe açığına gidilebilir prensibine yer bırakmıştır. 1970’lere kadar iktisadi politikaların ana omurgasını maliye politikası eksenli ekonomik anlayış oluştururken 1973-1974 krizi ile birlikte para politikası özellikle de monetarist anlayışa bir artma eğilimi olmuştur. 1970 öncesi ekonomik politikalar piyasa başarısızlığı etrafında şekillenirken 1970’ler ve sonrasında hükümet başarısızlığı etrafında kamu kesiminin küçültülmesi yoluna gidilmiştir. 1980 sonrası liberal rüzgâr tekrar esmeye başlamış ve yıllarca minimal devlet anlayışı hüküm sürmüştür. ABD kökenli 2009 Mortgage krizi ile birlikte devlet ve ekonomik ağırlık tekrar sorgulanmış ve kriz sonrası ekonomik anlayış devletin piyasaya etkin müdahalesi ile sonuçlanmıştır. Her ne kadar mali kurala dayalı ekonomik politikaların bütçe disiplinine dair önemi özellikle Kamu Tercih Teorisi bağlamında Anayasal İktisat anlayışı tarafından savunulmuşsa da özellikle yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkeler için bu durum kaygan bir zemini ifade etmektedir. Ekonomik yazında son yıllarda aktif bir şekilde kullanılan başta FED raporları ve rating kuruluşlarının sıklıkla atıfta bulunduğu kavramlardan birisi de ekonomik kırılganlığı bir bütün olarak ifade eden mali ve finansal kırılganlıktır. Bu bağlamda FED’in ekonomik kırılganlığın ölçülmesi belirlediği altı göstergeden ikisi doğrudan bütçe ve cari işlemler açığı ile ilgili olup i) Cari işlemler dengesinin gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) oranı, ii) Gayri safi (brüt) hükümet borcunun GSYH’ye oranı, şeklinde ifade edilmiştir. (FED, 2014: 28-29): Bir ülkenin ekonomik istikrarının saptanmasında dış ödemeler dengesi önemli bir yer tutar. Bu bağlamda dış ödemeler dengesinin önemli bir toplamını cari denge teşkil eder. Dış ödemeler bilançosundaki denge ya da dengesizlik durumu bir ülkenin, uluslararası ödeme gücünün bozulmasını ya da iyileşmelerini gösterir. Bu durum çoğu defa bir ülkenin uluslararası arenadaki ekonomik ve mali itibarının göstergesi olarak kabul edilir. Bir ülkede uygulanan



iktisadi ve mali politikalarındaki başarı ya da başarısızlığın göstergesi olarak dış ödemeler bilançosu kabul edilir (Seyidoğlu, 2017:348). Gerçek hayatta bir ülkenin dış ticaret dengesi nadiren gerçekleşir. Cari hesap dengesi ihraç edilen mal ve hizmetler ile ithal edilen mal ve hizmetler arasındaki farktır. Bir ülkenin ithalatı ihracatı aştığında cari işlemler açığı, ihracat ithalatı aştığında ise cari işlemler fazlası olur (Krugman vd., 2012:300). Bu bağlamda Türkiye ihracatının ithalatı karşılama düzeyinin istenilen seviyede olmaması, ithalat kalemlerinin doğrudan reel kaynak yaratan petrol ve doğalgaz gibi enerji ürünlerine bağlı olması, ileri teknolojik ve katma değerli ürünlerin ihracat kalemlerinde azlığı dış ticarete kronik problemlere sebep olmaktadır. Aynı zamanda gerek kamu gerekse özel sektörün dış borç ve faiz ödemelerinde ciddi sorunlar oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2017:381-382).

Türkiye'nin kalkınma hamlesini sürdürebilir bir zemine oturtması için bütçe açığı ve dış ticaret açığı arasındaki ilişkinin tespiti oldukça önemlidir. Kalkınmanın sağlanabilmesi yolunda gerekli olan yatırımları finanse etmek için tasarruf boyutu kritik bir önem arz eder. Milli gelirden yatırıma ayrılması gereken pay yetersiz olursa tasarruflar düşük olur. Kalkınma hızının reel hayata geçirilmesi noktasında düşük gelir seviyesinin beraberinde yol açtığı düşük tasarruflar “tasarruf açığının” yatırımları finanse edememesi ile birlikte söz konusu durum bütçe açığına neden olur. Aynı zamanda ekonomik kalkınma ithalatı gerektiren ve özellikle de başlangıçta sermaye malının ithalatını gerekli kılan ve bu malların finanse edilmesi döviz varlığını gerektirir. Bu bağlamda ihracatın kompozisyonu önem taşımaktadır. İhraç edilen mallar temel ilkel ürünler ise döviz getirisi çok sınırlı olur ve buru durumun kalkınmaya yansımaları az bir düzeyde kalır. Bu durum da dış ticaret açığına neden olur (Zengin, 2000:38). Bu bilgiler ışığında genelde dış ödemeler dengesi özelde de cari işlemler dengesi ve bütçe disiplininin iktisat politikalarının oluşturulmasında, sürdürülebilir bir refah sağlama noktasında önemli bir yere sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

## **2.İKİZ AÇIK HİPOTEZİ: TEORİK BİR ÇERÇEVE**

Ekonomiyi bir bütün olarak ele aldığımızda yatırım-tasarruf, ihracat-ithalat, kamu harcamaları-kamu gelirleri arasındaki denge ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli işlevler görmektedir. Bu bağlamda hükümetin bütçe dengesi ve ticaret dengesi ikiz açıklar ile anılır (Mankiw, 2011:127). İkiz açıklar hipotezi bütçe açığı ve cari açık arasında kuvvetli bir korelasyonun var olduğunu ileri sürer. Hem ekonomik konjunktürde hem de açık ekonomi makro iktisadında temel sorunlardan biri kamu sektörü (genel hükümet) açıklarıyla cari hesap açıkları arasındaki ilişkidir. Esasında kamu kesimi ile cari açık arasındaki ilişki karışıktır ve çoğu zaman, iki açığın güçlü ve olumlu bir şekilde ilişkili olduğu savunulmaktadır. İkiz açık



bir ekonomide hem bütçe açığının hem de cari açığın aynı anda var olma durumunu ifade eder (Paradagonas ve Stournaras, 2006:596-97, Bocutoğlu, 2016:47) ve genellikle kamu hesaplarında meydana gelen önemli bir bozulmayı ifade eder (Terra, 2016:92).

İkiz açıkların varlığına/yokluğuna dair dört farklı senaryodan bahsetmek mümkündür (Hashemzadeh ve Wade, 2006:3):

1. Bütçe açıkları ticari açığa neden olur.
2. İki açık arasında nedensellik ilişkisi yoktur.
3. İki açık arasında doğrudan bir ilişki vardır.
4. Ticaret açığı bütçe açığına neden olur.

İkiz açıklar ile ilgili matematiksel gösterim şu şekilde ifade edilebilir. Açık bir ekonomide ulusal gelir ülke içinde üretilen mal ve hizmetlere yurt içi ve yurt dışından yapılan harcamaların toplamını ifade eder (Krugman vd, 2012:299-304). Özdeşlikler şu şekilde kurulabilir:

Y: Milli Gelir (GSMH)

C: Özel Tüketim Harcamaları

I: Özel Yatırım Harcamaları

G: Hükümet Harcamaları

EX: İhracat

EM: İthalat

CA: Cari Hesap

$$Y=C+I+G+EX-EM \quad (1)$$

$$CA=EX-EM \quad (2)$$

(1) ve (2) özdeşlikten hareketle milli gelir ve cari hesap arasındaki ilişki

$$Y-(C+I+G) = CA$$

$$CA= Y-C-I-G$$

$$CA+I=Y-G-C \quad (3)$$

Özel kesim tasarrufu, harcanabilir kişisel gelirin tüketime ayrılmayan kısmını ifade eder. Harcanabilir gelir, ulusal gelirden hane halkı ve firmalardan toplanan net vergilerin çıkarılmasıdır. Hükümet tasarrufu ise kamu (vergi) gelirlerinden hükümet harcamalarının çıkarılmasıyla ortaya çıkar.

Sp= Özel Kesim Tasarrufu

Sg= Hükümet Tasarrufu

$$Sp = Y-T-C$$

$$Sg = T-G$$



Tanımlanan iki farklı tasarrufun toplanmasıyla ulusal tasarruf elde edilir.

$$S_p + S_g = (Y - T - C) + (T - G) \quad (4)$$

(2) nolu özdeşlikten

$$S_p + S_g = Y - G - C$$

$$S_p + S_g = CA + I$$

$$S_p = CA + I - S_g = CA + I - (T - G) = CA + I + (G - T) \quad (5)$$

$$CA = S_p - I - (G - T)$$

(CA) Cari işlem dengesini, (G - T) Kamu kesimi dengesini, (S<sub>p</sub> - I) özel tasarruflar ile özel yatırımlar arasındaki farkı ifade eden tasarruf açıklarını göstermektedir.

$$CA = (S_p - I) - (G - T) \quad (6)$$

Bütçe açıklarındaki herhangi bir artış özel tasarruf ve özel yatırım arasındaki fark ile denkleştirilmediği sürece cari hesap dengesindeki açığa neden olacak ve bur durum ikiz açık olgusuna işaret edecektir.

İkiz açık hipotezi ile ilgili yaklaşımlarda bir konsensüsün varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu konuda üç yaklaşım ve iki farklı görüş ortaya çıkmıştır (Uğur ve Karatay, 2009:119).

1. Geleneksel yaklaşımda (Keynesyen Yaklaşım), bütçe açıkları ve cari açıklar arasında iddia edilen ilk anlayış iki açık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve bu durumun Mundell-Fleming analizi ile açıklandığıdır. Geleneksel yaklaşım bütçe açıklarının dış ticaret açıkları üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı bir şekilde 2 etkiye sahip olduğunu iddia eder (Kılavuz ve Dumrul, 2012:244; Bilgili ve Bilgili, 1998:7):
  - a- Doğrudan Etki: Kamu harcamalarının artırılması ve vergilerin azaltılması yoluyla genişletici maliye politikası uygulamaları ekonomik aktörlerin üretim ve tüketim faaliyetlerine pozitif bir katalizör etkisi yaratarak ulusal gelirin artmasına ve bu duruma bağlı olarak ithal mallara olan talebin artmasına neden olur. Aynı zamanda ihraç mallara olan talebin veri ve diğer ülkelerin ithalatlarında bir değişme olmayacağı varsayımından hareket ettiğimizde dış ticarete ulusal tasarruftaki düşüşe eşit bir açık oluşturur.
  - b- Dolaylı Etki: Genişletici bir maliye politikasının döviz kuru üzerinde yaratacağı değişmelerin dış ticaret üzerinde oluşturacağı etki ile açıklanmasıdır. Bütçe açığının toplam talebi artış yönünde tetikleme amaçlandığında bu durumun sonucu olarak devletin bütçe açıklarını finanse etmek için borçlanmaya başvurması ve iç faiz oranlarının yukarıya çıkması ile başlar, faiz oranlarının yükselmesi ülkeye sermaye girişini artırır ve böylelikle ülke parası değer



kazanarak ihracat pahalılaşmasına, ithalatın ucuzlaşmasına neden olur ithalat artar; ihracat azalır ve en nihayetinde cari işlem dengesinde bir bozulma meydana gelir.

2- Geleneksel yaklaşımda ileri sürülen bütçe açıkları ve cari açıklar arasında pozitif korelasyon parasal yaklaşım tarafından da benimsenmektedir. Parasalcı yaklaşım geleneksel yaklaşıma ek olarak parasal boyutunu dahil etmektedir.

3- Ricardocu anlayışın savunduğu hipotez, geleneksel ve parasal yaklaşımın aksine, dış ticaret dengesinin yatırım miktarı, faiz oranları ve bütçe açığının oluşturduğu değişimlerden etkilenmediği görüşüdür. Ricardocu denklik yaklaşımı geleneksel modelin aksine bütçe dengesi ve dış ticaret dengesi arasında doğrudan bir ilişki olmadığını ileri sürer. Bu yaklaşıma göre tüketiciler bugünkü vergi gelirlerindeki azalmanın gelecekteki bir vergi artışı ile telafi edileceği düşüncesine sahiptirler. Bu bağlamda uygulamaya konulacak ve harcanabilir gelirden artışa neden olacak bir vergi indiriminin tüketim faaliyeti ile neticelenmeyeceği görüşü hakimdir. Çünkü rasyonel beklentilere sahip olan tüketici gelecekteki vergi artışını telafi etmek adına bugünkü harcanabilir gelirdeki artışı tasarruf edecektir. Bundan dolayı vergi gelirlerindeki azalmanın yol açacağı bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları arasında bir korelasyon olmayacaktır (Helliweil'den aktaran Zengin, 2000:40).

İkiz açıklar hipotezinin geçerli olup olmadığına dair Türkiye ekonomisi üzerine yapılan birçok çalışma mevcuttur. Söz konusu çalışmalarda bir uzlaşıya varıldığını söylemek güçtür. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Zengin (2000), 1987-1999 dönemi arasında bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları arasındaki etkileşim ve korelasyonun yönünü tanımlamak için söz konusu ilişkiyi etkileyebilecek bazı ekonomik göstergeler ve sekiz değişkenli yapısal olmayan otogresif bir model kurmuştur. İkiz açık hipotezini destekler mahiyette bütçe açıklarından ticaret açıklarına doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ata ve Yücel (2003), Türkiye'de bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasındaki ilişkiyi incelemek adına 1975-2002 dönemi yıllık verilerini, ekonometrik yöntem olarak Engle-Granger (E-G) iki aşamalı eşbütünleşme yöntemi ve Granger nedensellik testiyle sınamışlardır. Eşbütünleşme analizi bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına işaret etmiştir. Çalışmada ayrıca bütçe açıklarından cari açıklara doğru birince gecikmede, cari açıklardan bütçe açıklarına doğru üçüncü ve yedinci gecikmede nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ay, Karaçor, Mucuk ve Erdoğan (2004), 1992-2003 yılları arasında aylık veriler bazında Granger Nedensellik ve regresyon analizi yardımı ile bütçe açıkları ve cari işlem açıkları arasında nedenselliğin ilişkisi ve yönüne dönük yapılan çalışmada Keynesyen geleneksel görüşün Türkiye için geçerli olduğu ve iki açık arasında karşılıklı bir



etkileşimin bulunduğu sonucuna varılmıştır.Şen (2007), 1983-2005 dönemi yıllık verilerden hareketle Granger nedensellik testi ve regresyon yardımı ile yaptığı çalışmada ikiz açık arasında ilişkinin olmadığı ve Ricardo Denklik hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Kılavuz ve Dumrul (2008), 2006-2012 yılları çeyrek dönem verileri ile sınır testi, VAR analizi ve Granger nedensellik testi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında uzun dönemli bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Karatay (2008) Türkiye’de ikiz açıklar hipotezinin geçerliliğini sınamak için 1990-2006 yılları arasında 3’er aylık verileri kullanarak bir çalışma yapmıştır. Sonuç olarak Türkiye ekonomisi için ikiz açıklar hipotezinin geçerli ve bu etkileşimin çift yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir deyişle hem cari işlemler açığının bütçe açıklarına neden olduğu hem de bütçe açıklarının cari işlemler açığına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mucuk (2008) 1989-2004 dönemi çeyrek verilerini temel alarak En Küçük Kareler Yöntemi, VAR ve Granger nedensellik yöntemlerini kullanarak yaptığı çalışmada açıkların karşılıklı nedensellik ilişkisi içinde olduklarını ve bütçenin etki gücünün daha fazla olduğunu saptamıştır.

Erdinç (2008) 1950-2005 dönemi yıllık verilerden hareketle bütçe açığı ve dış ticaret açığı serileri kullanarak yaptığı çalışmada, her iki veri serisini zımni GSMH deflatörü kullanarak reel hale getirmiş ve ikiz açıklar hipotezini test etmek amacıyla VAR modeline dayanan Johansen eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışma Geleneksel Keynesyen yaklaşımını destekler nitelikte olup bütçe açıklarından cari açıklara doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğuna başka bir deyişle cari açığın bütçe açığına neden olmadığını iddia etmektedir.Kör (2012), 1992-2011 dönemini esas alarak bütçe açığı-cari açık ilişkisinin boyutunu VAR analizi, etki-tepki fonksiyonu ve Granger nedensellik analizi ile araştırırken iki değişken arasında bir nedensellik olmadığını ve Ricardocu Denklik hipotezinin geçerli olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Tunçsiper ve Sürekçi (2011), 1987:1-2007:3 çeyrek verileri kullanarak vektör otogresif model (VAR) kullanarak ikiz açıklar hipotezini sınıadıkları çalışmada Türkiye’de söz konusu dönemde Keynesyen Geleneksel yaklaşımı desteklenmeyip, Ricardo Denklik yaklaşımı desteklenmiştir. Yani kamu kesimi borçlanma gereğinden ve iç borçlanmadan cari işlemler dengesine doğru ya da tersi bir nedensellik ilişkisine ulaşılmamıştır.Telatar (2013), çalışmasında 1994-2013 dönemleri arasında 3’er aylık verileri kullanmak suretiyle Sınır testi uygulamıştır. Cari İşlemler dengesinden bütçe dengesine doğru negatif bir ilişki bulunmadığı savını dile getirmiştir.



Azapoğlu (2014), Johansen eşbütünleşme analizi, hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik metodlarını uygulayarak 1998 (1)-2013 (2) dönemi 3'er aylık verileri kullanarak elde ettiği çalışma sonucunda bütçe açıklarının cari işlemler üzerinde pozitif bir etkiye ulaşmadığı sonucuna varmıştır. Yılmaz (2015), 1975-2013 dönemini kapsayan ve yıllık verileri esas alan çalışmasında eşbütünleşme analizi, vektör hata modeline dayalı Granger nedensellik metodunu kullanarak Türkiye'de ikiz açık hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

### 3. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Çalışmamız Türkiye'nin ihracata dayalı ekonomik modele geçişini simgeleyen ve dışa açık ticaretin başlangıç yılları kabul edilen 1980-2018 dönemini kapsamakta ve ekonometrik yöntem olarak zaman serisi yaklaşımı kullanılmaktadır. Veri seti yıllık bazda olup, E-views 9 paket programı ile analiz edilmiştir. Çalışmada veri setini meydana getiren temel göstergeler olarak cari işlemler dengesi ve bütçe dengesi verileri kullanılmıştır. Cari açık değişkenine ait göstergeler TCMB'nin elektronik veri tabanından (EVDS) elde edilirken bütçe açığına dair göstergeler Maliye Bakanlığının Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BUMKO) verilerinden elde edilmiştir. Bütçe dengesine ait veriler 1980-2005 yılları arası Konsolide Bütçe Dengesi, 2006-2018 yılları arası Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi verileri şeklinde kullanılmıştır. Cari işlemler dengesi verileri ise TL'ye dönüştürülerek ele alınmıştır. Çalışmanın veri setinde negatif değerlerin yer alması nedeniyle logaritmik dönüşümler yapılmamıştır.

Analizin çalışma kapsamını aşağıdaki adımlar oluşturmaktadır:

1. Değişkenlerin birim kök içerip içermediğini yani durağanlığın test edilmesi gerekir.
2. Granger nedensellik testi ile veri seti için belirlenen dönemde (1980-2018) varsa nedensellik ilişkisinin yönü incelenecektir. Bu işlemi geçilmeden önce gecikme uzunluğunun tespiti gereklidir.
3. İktisadi değişkenler arasındaki ilişkileri ölçmek için regresyon analizini gerekli kılar.

#### 3.1 Birim Kök Testi

Zaman serisi yaklaşımının ekonometrik yöntem olarak belirlendiği çalışmamızda, analizin öncül aşamasını oluşturan veri seti değişkenlerinin durağanlığının sınanması için birim kök sınaması yapılmıştır. Bir zaman serisinin başka bir zaman serisine göre regresyonu hesaplanırken iki seri arasında gözlenen yüksek  $R^2$ 'nin ortaya çıkardığı ilişkinin gerçek ya da düzmece olduğunun anlaşılması zaman serisinin durağanlaşmasıyla ortaya çıkar (Gujarati, 2010:709). Çalışmamızda yıllık veriler kullanıldığından mevsimsel etkilerin araştırılmasına gerek kalmamıştır.

**Tablo 1. ADF Durağanlık Testi Sınaması (Bütçe Açığı)**

	Bütçe Açığı				
	ADF Değeri	McKinon Kritik Değer			Olasılık
		1%	5%	10%	
Sabitli	-3.605483	- 3.621023	- 2.94342	- 2.610263	0.0104**
Sabitli ve Trendli	-3.554467	- 4.226815	- 3.536601	- 2.200320	0.0481**

Not: \*,\*\* ve \*\*\* sırası ile %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini belirtmektedir

Tablo 1 incelendiğinde, bütçe açığı için yapılan ADF birim kök testinde hem sabitli hem de sabitli ve trendlide test istatistiğinin bütçe açığı değişkeni için %5 ve % 10 kritik değerlerinin mutlak değerinden küçük çıktığı görülür.

**Tablo 2. ADF Durağanlık Testi Sınaması (Cari Açık)**

	Cari Açık				
	ADF Değeri	McKinon Kritik Değer			Olasılık
		1%	5%	10%	
Sabitli	-3.755735	- 3.679322	- 2.967767	- 2.622989	0.0083***
Sabitli ve Trendli	-3.959804	- 4.309824	- 3.574244	- 3.221728	0.02220**

Not: \*,\*\* ve \*\*\* sırası ile %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini belirtmektedir

Tablo 2’de cari Açık değişkeninin ise %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu görülmektedir.

Artırılmış Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinin uygulanmasında hata payındaki otokorelasyonun yok edilmesi otokorelasyonun doğruluk derecesinin belirlenmesine bağlı olarak değişir. Modelin yanlış gecikme içermesi yapılan testlerin gücünü azaltırken, seçilecek p-gecikmenin olması gereken değerden büyük seçilmesi durumunda tahminlerin eğilimli olmasına neden olacaktır. Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi uygulandığı zaman hata teriminin otokorelasyonlu olup olmadığı bilinmediği için gerekli gecikme sayısının modele dahil edilmesi gerekir. Uygulama yapılırken büyük örneklemeler için Schwarz Info Criterion (Schwarz bilgi kriteri, SIC), küçük örneklemeler için de Akaike Info Criterion (Akaike bilgi kriteri, AIC) kullanılır (Sevüktekin ve Çınar, 2017:336-393). VAR modeli oluşturulduktan

sonra çalışmamızda iktisat yazınında daha çok kullanılan Schwarz Info Criterion (Schwarz bilgi kriteri, SIC), küçük örneklemeler için de Akaike Info Criterion (Akaike bilgi kriteri, AIC) ve Hannan-Quinn bilgi kriterleri esas alınarak gecikme uzunluğu belirlenmiştir.

**Tablo 3. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi**

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	- 1290.467	NA	4.07e+29	73.85528	73.94415	73.88596
1	- 1262.275	51.55241	1.02e+29	72.47283	72.73947	72.56488
2	- 1245.194	29.28086*	4.86e+28*	71.72538*	72.16976*	71.87878*
3	- 1242.230	4.742955	5.19e+28	71.78456	72.40670	71.99932
4	- 1241.813	0.618557	6.45e+28	71.98934	72.78923	72.26546

Not\*: Kriterler tarafından seçilen en uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 3'teki kriterlere nazaran en uygun gecikme sayısı "2" olarak tespit edilmiştir. Yani AIC, SC ve HQ en küçük değerlerini "2" düzeyinde almaktadır. Gecikme uzunluğunun tespitinden sonra ekonometrik modellerde değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin kurulabilmesi kullanılan veri seti değişkenlerinin durağanlığı ve gecikme uzunluğu tespit edildikten sonra Granger Nedensellik testi gerçekleştirilmiş olup diğer test sonuçlarına geçilmiştir.

### 3.2. Granger Nedensellik Testi

Granger Nedensellik testi uygulanırken hem kullanılan serilerin durağan olması hem de gecikme sayılarının belirlenmesi gerekmektedir. Granger nedensellik testi uygularken çalışmamızda yer alan seriler yıllık verilerden oluştuğu için bir ve iki gecikme uzunluğu için nedenselliğin yönü tespit edilmeye çalışılacaktır. Yaygın olarak kullanılan Granger Nedensellik analizinde model belirleme ve modeli oluşturan değişkenlerin gecikme uzunluğunun belirlenmesi oldukça önemlidir (Göktaş vd, 2017:59). Granger nedensellik için kurulan regresyonlar şu şekildedir:

$$BA_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i CA_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j BA_{t-j} + u_{1t}$$

$$CA_t = \sum_{i=1}^m \lambda_i BA_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j CA_{t-j} + u_{2t}$$

**Tablo 4. Granger Nedensellik Testi**

Değişkenlerin Yönü	Gözlem Sayısı	F-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Cari İşlemler Açığı Bütçe Açığı'nın Nedeni değildir.	37	0.24269	0.7859
Bütçe Açığı Cari İşlemler Açığının Nedeni Değildir.	37	0.39679	0.6757
Cari İşlemler Açığı Bütçe Açığının Nedeni değildir.	36	0.50751	0.6802
Bütçe Açığı Cari İşlemler Açığının Nedeni Değildir.	36	0.17887	0.9099

Tablo 4 incelendiğinde cari Açık ve bütçe Açığı değişkenleri arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Dolayısıyla İkiz açık hipotezinin geçerliliğine dair bir bulguya rastlanmamıştır.

### 3.3 Regresyon Analizi

Değişkenler arasında ilişkinin yönünü ve derecesini açıklamak için En Küçük Kareler Yöntemi (EKKY) ile regresyon analizi yapılmıştır. Çalışmamızda Üzümcü ve Kanca'nın (2013) Marinheiro'nun (2008) esas aldığı modelde kullanılmış olup 1994, 1999, 2001 ve 2008 krizlerinin ekonomik etkisini ölçebilmek için kukla (dummy) değişken olarak kullanılmıştır. Model değiştirilerek temel denklem şu şekilde belirlenmiştir.

$$Ca = \beta_0 + \beta_1 Ba + \beta_2 Du + u_t$$

En küçük kareler yöntemi ile regresyon analizi yapıldıktan sonra:

$$Ca = -0,41 - 0,23 Ba + 3,72 Du$$

$$t\text{-istatistiği} \quad (-1,18)^* \quad (-1,17)^{**} \quad (3,39)^*$$

$$R^2 : 0,32 \quad DW : 2.29 \quad F : 8,01 \quad \text{tahmin sonuçlarına ulaşılmıştır.}$$

Analiz sonucuna göre bütçe açığında meydana gelen 1 puanlık bir artış, cari açıkta ortalama olarak -0.23 puanlık bir değişmeye sebebiyet verecektir. Ba değişkeninin katsayısı beklentinin aksine eksi (-) çıkmıştır. Bağımlı değişkenin cari açık olduğu regresyon modelimizde 0.05 anlamlılık seviyesinde  $t_{stat} = -1.17$   $t_{tab} = 1,697$ 'den küçük olduğundan  $H_0$  hipotezi kabul edilir. Bütçe açığının cari işlemler açığını etkileyen önemli değişken olmadığı sonucuna ulaşırız.



En küçük kareler yöntemi analizi sonucu elde edilen modelin bütün olarak anlamlılığının sınanması için bulunan F değeri olasılığı 0.001406 olup hem BA hem de CA oranı anlamlılık düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Tahmin edilen regresyon modelinden sonra artık terimlerin korelasyon halinde olup olmadığını test etmeye yarayan Durbin-Watson istatistiği 2,29 olarak bulunmuştur. 38 gözlem ve bir bağımsız değişken olarak yapılan sına sonu 1.525 ile 2.573 arasında olduğundan  $H_0$  reddedilir ve otokorelasyon sorunun bulunmadığı sonucuna ulaşırız. Bağımsız değişken olan cari işlemler açığının bağımlı değişken bütçe açığını açıklayıcılık oranı %32 ( $R^2 = 0,32$ ) olarak hesaplanmıştır. Cari işlemler açıklarını belirleyen birçok faktör olduğu düşünülüğünde bu değer, bütçe açığının cari işlemler açığını etkileme gücünün çok sınırlı olduğu sonucuna ulaşılabilir.

### 3.SONUÇ

Ricardocu Denklik hipotezi bütçe açığı ve cari açık arasında bir ilişki bulunmadığını, Keynesyen Geleneksel görüş ise söz konusu iki açık arasında nedensellik bulunduğunu iddia etmektedir. Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda her iki hipotezi destekleyen çalışmalar olmakla birlikte 1980-2018 dönemi yıllık verileri kullanarak yaptığımız çalışmada Granger Nedensellik testi herhangi bir nedensellik ilişkisi olmadığını dolayısıyla ikiz açıklar hipotezinin geçersizliğine dair sonuçlara ulaşılmıştır. Regresyon analizi değişkenlerin birbirini etkileme gücünün sınırlı olduğunu göstermiştir.

Türkiye ekonomisinin özellikle cari işlemler açığı sorunsalı uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından sıklıkla dile getirilmekte ve bu durum Türkiye ekonomisinin kırılgan sınıflamaya dahil edilmesine zemin hazırlamaktadır. 1980-2002 dönemleri arası daha stabil bir seyir gösteren Cari açık/GSYİH oranı (dönem ortalaması-1.1), 2003 sonrası (2009 dönemi için 8.9) %9'lara kadar ulaşan bir seviyeye çıkmıştır ve bu dönemde Cari Açık/GSYİH oranı ortalama olarak-4,9 olarak ölçülmüştür. Bu durumun esas belirleyici unsuru büyüme nosyonu ile ifade edilebilir. İthalat kalemlerinde özgül bir ağırlık ifade eden enerji ithalatının bu dönemde artmış olması iddiamızı güçlü kılmaktadır. Bütçe dengesi dönemsel açıdan irdelendiğinde cari açık verilerinin aksine 2003 yılına kadar bir yükselme trendi içinde iken (1980-2003 dönemi için bütçe açığı/GSYİH oranı-4.4); 2003 sonrası bu durumun daha istikrarlı bir duruma (2003-2018 dönem ortalaması-1.9) kavuştuğu hem mali disiplin hem de bütçe disiplinin sağlandığı görülmektedir. Dolayısıyla bütçe dengesinde oluşturulan disiplinin cari işlemler dengesi noktasında da sağlanması için katma değerli ve yüksek teknolojiye dayalı ihraç ürünlerimizin artması ve büyümenin esas belirleyici olan üretim için gerekli olan enerji



ihtiyacının karşılanması alternatifler enerji kaynaklarının gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

#### KAYNAKÇA

Ata, A. Y. Ve Yücel, F. (2003). *Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 12(12): 97-109.

Ay, A., Karaçor, Z., Mucuk, M. Ve Erdoğan, S. (2004). *Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1992-2003)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12: 75-82.

Azapoglu, M. (2014). *İkiz açıklar hipotezi: Türkiye uygulaması (1998-2013)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Bilgili, F. Ve Bilgili, E. (1998). , *Bütçe Açığının Cari İşlemler Üzerindeki Etkileri: Teori ve Uygulama*, İktisat İşletme ve Finans, 13 (146/ Sayı eki): 4-16.

Bocutoğlu, E. (2016). Makro İktisat Teoriler ve Politikalar, Ekin Yayınevi, Bursa.

Çetinkaya, A.T. ve Türk, E. (2014). Tasarruf ve Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkisi Türkiye Örneği (1975-2012), Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 24 (2):45-60.

Eğilmez, Mahfi ve Ercan Kumcu. (2011). *Ekonomi Politikası*. Remzi Yayıncılık, İstanbul.

Enders, W. And Lee, B-S. (1990). *Current Account and Budget Deficits: Twins or Distant Cousins?*, The Review of Economics and Statistics, 72 (3): 373-381.

Erdinç, Z. (2008). *İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye’de 1950-2005 Yılları Arasında Eşbütünleşme Analizi ve Granger Nedensellik Testi ile İncelenmesi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1): 209-222.

FED. (2014). Monetary Policy Report, [http://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/files/20140211\\_mprfullreport.pdf](http://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/files/20140211_mprfullreport.pdf), (Erişim Tarihi: 29.12.2017)

Göktaş, P., Pekmezci A., ve Bozkurt, K. (2018). Ekonometrik Serilerde Uzun Dönem Eşbütünleşme ve Kısa Dönem Nedensellik İlişkileri, Gazi Kitabevi, Ankara.

Gujarati, D.N. (2010). *Temel Ekonometri*, (Çev. Ü. Senesen & G.G.Senesen), Literatür Yayınları, İstanbul.

Granger, C.W.J. (1969). Investigating Causal Relations By Econometric Models and CrossSpectral Methods, *Econometrica*, 37(3): 424-438.

Hashemzadeh, N. ve Wade, E (2010). *The Dynamics of Internal and External Debts: Further Evidence from the Middle East and North Africa*. <http://www.aabri.com/manuscripts/09160.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.04.2018)



- Karatay, P. (2008), *İkiz Açıklar Hipotezi ve Türkiye Uygulaması (1990-2006)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Kılavuz, E. Ve Dumrul, Y. (2012). *İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliği: Teori ve Uygulama*, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26 (3-4): 239-258.
- Kör, E. (2012). *İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Krugman, P. R., Obstfeld, M., Melitz, M.J. (2012). *International Economics Theory And Policy*, Ninth Edition, Pearson Education, Boston.
- Mankiw, N. Gregory.(2010). Makroekonomi, Çev. (Çolak, Ö.F.), Efil Yayınevi, Ankara.
- Marinheiro, C.F. (2013). *Ricardian equivalence, twin deficits and the Feldstein-Horioka puzzle in Egypt*. Journal of Policy Modelling 30: 1041-1056
- Mucuk, M. (2008). *Bütçe ve Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1989-2004)*, S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 9 (19): 201-218.
- Papadogonas, T. ve Stournaras, Y. (2006). *Twin Deficits and Financial Integration in EU Member-States*, Journal of Policy Modelling, 28: 595-602.
- Samuelson, P.A. ve W.D Nordhaus (2010). *Economics*, McGraw-Hill.
- Pınar, A. (2010). *Maliye Politikası*. Natural Yayınevi, Ankara.
- Serin, V. (1999). *İktisat Politikası*. Serin, V. (Ed.). Alfa Yayınları, İstanbul.
- Sever, E. ve Demir, M. (2007). *Türkiye’de Bütçe Açığı ile Cari Açık Arasındaki İlişkilerin VAR Analizi ile İncelenmesi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2 (1): 47-63.
- Seyidoğlu, H. (2017). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*. Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Sevüktekin, M. ve Çınar, M. (2017). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: Eviews Uygulamalı*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Şen, E. (2007). *İkiz Açıklar İlişkisi (Türkiye Analizi:1983-2005 Dönemi)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Telatar, O. M. (2007). *Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Belirleyicileri: 1980-2005*, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Terra, Cristina (2015), *Principles of International Finance and Open Economy Macroeconomics: Theories, Applications and Policies*, Academic Press.
- Tunçsiper, B. ve Sürekçi, D. (2011). *Türkiye’de İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliğinin Zaman Serisi Analizi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (3): 103-120.



- Uğur, A. A. ve Karatay, P. (2009). *İkiz Açıklar Hipotezi: teorik Çerçeve ve Hipoteze Yönelik Yaklaşımlar*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1): 107-111.
- Üzümcü, A. ve Kanca, C, O. (2013). *İkiz Açık Hipotezi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, İnönü Üniversitesi, S.B.D.*, 2(1)17 -42.
- Yılmaz, T. (2015). *İkiz açık teoremi ve Türkiye uygulaması (1975-2013)*, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Zengin, A. (2000). *İkiz Açıklar Hipotezi (Türkiye Uygulaması)*, Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 11 (39): 37-67.